HALK BİLGİSİ HABERLERİ

İstanbul - Eminönü Halkevi Dil, Edebiyat ve Tarih şubesi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yazı İşleri Müdürü : MEHMET HALİT BAYRI

Yıl : 7 — Haziran 1938 — Sayı : 80

BULGARİSTANDA HALK BİLGİSİ MÜZESİ

Bulgaristan, siyasî intibahından itibaren kendi folkloruna ehemmiyet vermeğe başlamış, siyasî şuur ile «Bulgar halk ruhu» şuuru müvazi gitmişmiştir. Bulgarlılık şuurunu kuvvetlendiren bu ikinci haraketin oldukça uzun bir mazisi vardır. Folklor alâkasını 1875 den sonra görüyoruz: Filhakika Bulgaristanda bir Halk Bilgisi Müzesi için lâzımgelen temeller 1879 da atılmıştır. O zaman Sofya Millî Kütüphanesi, kitaptan başka olarak folklor eşyasını toplamıştı. 1892 de bu eserler ilk Folklor Sergisinde teşhir edildi. Bu eserler kütüphaneye bağlı bir müzeye konuldu. Fakat bu müzede arkeolojik eserler de vardı 1906 da folklara ait eserler ve eşya için ayrı bir müze kuruldu.

Sofya Halk Müzesinin 1906 danberi tahakkuk ettirmeğe çalıştığı gaye şudur : Bulgar kültürünün maddî vesikalarını toplamak. Bu vesikalar, her türlü âletler, halk elbiseleri, batıl itikata taalluk eden eşya, . . . dır.

Sofya Halk Bilgisi Müzesinin ilk müdürü Marinoff isminde bir rahiptir. Bu rahip müzenin zenginleşmesinde, eserlerin tasnifinde büyük bir hizmet gösterdi ki, onun yaptığı, bu günkü faaliyetlere plân hizmetini görmektedir. Marinoff, müzedeki idarî hizmetinden başka olarak, Bulgar folklorunu ihtiva eden yedi ciltlik eser neşretti. Bu eserlerin ismi «Yaşayan Antikite» olup beş cildi bizzat rahibin maddî yardımı sayesinde, diğer iki cildi Bulgar İlim Akademisinin yardımı ile neşredilmiştir. Bundan başka Marinoff, Bulgar Halk Bilgisi Mecmuasını tesis etti ki, bu mecmua «Bulgar Halk Bilgisi Müzesi Tebliğleri» ismi altında 1907 de çıkmağa başlamıştır.

Bu rahipten sonra gelen müdürlerin fevkalâde bir hizmeti olmadı. Bu arada müzenin eser itibarile zenginleştiği inkâr edilemez. Neşriyatı bir aralık kesilen mecmuayı 1921 de müzeye müdür olan Stoiloff yeniden kurdu ki, «Millî Halk Bilgisi Müzesi Bülteni» ismini taşıyan bu organ hâlâ faaliyettedir. Bu mecmua Bulgar İlim Akademisinin nezareti altındadır.

Müzenin şimdiki müdürü olan Kostoff, müzeyi zenginleştirmek için

GAZİANTEP HALK ŞAİRLERİ

Anadolunun her yerinde olduğu gibi Gaziantepte de ötedenberi halk arasında millî vezni terennüm eden bir çok şairler yetişmiştir.

Ben bunlardan ancak yirmi üç tanesini tesbit edebildim ve her birinin eserlerinden birer, ikişer de örnek vererek bulabildiğim bu kıymetli şairlerin unutulmamasını temine çalıştım. Bu şairlerin isimleri şunlardır:

Miskin Ali, Kul Habeş, Âşık Harda, Berbadın oğlu, Hacinal oğlu, Kul Mustafa, Daşdemir, Sailoğlu, Âşık Mehmet Ali, Âşık Şerif, Âşık Mehmet, Âşık Sarı, Âşık Musa, Deli Boran, Köşkeroğlu, Beyoğlu, Elbeylioğlu, Âşık İbrahim, Âşık Veysi, Bey Haydar, Kul Sait, Kelağa, Âşık Mustafa.

I

MİSKİN ALİ

Cingifeli Molla Mehmet, Miskin Ali'nin Belviran köyünde doğduğunu

---

çalışmakta, bilhassa Makedonya mıntakasının folklorik eşyasını toplamakta, millî zinet elbiselerine ve Bulgar köylülerinin hayat tarzlarına taalluk eden neşriyatta bulunmaktadır.

Şimdiye kadar müzenin hususî bir talimatnamesi yoktu. Bulgar hükûmeti müze için yeni bir kanun hazırlayor. Bu kanuna göre müze üç koldan ibaret olacaktır. Bulgar kültürüne ait maddî eserler, halk sanatı, Halk Bilgisi. Kanun neşredildikten sonra müze, toplamış olduğu, fakat henüz tanzim etmediği vesikaları daha elverişli bir şekilde tanzim ve teşhir edecektir.

Bu ilmî hareketleri kuvvetlendirmek, halkın alâkasını müzelere doğru celbetmek için, her yıl tertip edilen «Sobur» lar pek dikkate şayandır. Bunların en muazzamı Varna'da yapılmaktadır. Sobur, her sene ağustos sonunda bütün bir mıntaka köylülerini bir hafta için şehre çağıran merasimin adıdır. Geçen sene Varna'da bulunduğum zaman Soburların millî edebiyat ve sanat hareketleri kadar, millî iktisat ve tasarruf cereyanları için de bereketli bir hadise teşkil ettiğini gördüm. Denebilir ki ilmî folklor hareketleri, içtimaî folklor tezahürlerile atbaşı gitmekte ve biribirlerini kuvvetlendirmektedir. Türkiye'de pek cansız görünen, arasıra canlanmasına rağmen sistemli, bereketli ve sebatlı bir hareket haline geçemeyen Halk Bilgisi alâkasını kuvvetlenmiş görmek istiyenler, yanı başımızdaki bir Balkan memleketinde bu meseleye ait olan hadiselerden bir çok dersler çıkarabilirler.

Dr. Ziaettin Fahri Fındıkoğlu

ve hicrî (1200) senesine kadar hayatta bulunduğunu rivayat etmekte ise de Lohanlı B. Ökkeş ile Âşık Mustafa bu şairin Çobanlı nahiyesine tabi Türkmen köylerinden birinde doğmuş ve yaşamış olduğunu iddia etmekte, fakat köyü ile yaşadığı tarihi meçhul bırakmaktadırlar.

Yağar yağmur eser yeller
Dosta doğru gider yollar
Bellidir konduğu dallar
Gazel olur solmaz imiş.

Divit kalem yazı yazar
Arap atı düşman ezer
Gel ahımı alma güzel
Ahlar yerde kalmaz imiş.

Sana derim Emir zade
Gel sırrını verme yade
Üç günlük fani dünyada
Dost ağladan gülmez imiş.

Mişkin Alim Hakka güven
Murat almaz imiş eğven (1)
Al balalı (2) dilber seven
Artar ömrü ölmez imiş.

15-8-930
Çingifeli Molla Mehmet

Hikmet nedir, kudret nedir, bu nedir
Aman Allah zından olmuş şar bana
Görme mümkün değil şu yerde dılber
Kadir mevlâm görünür mü yâr bana?

Beni helâk etti şu yârin derdi
El âlem içinde boynumu burdu
Görme mümkün değil şu yerde dilber
Kadir mevlâm görünür mü yar bana?

Gelüp geçer iken beni görmedin
Gönlüm alup bir kez halim sormadın
Ömrüm gitti bir murada ermedim
Yedi iklim çar köşeler dar bana,

Miskin Alim der ki ah ile vahım
Elimden aldırdım gül yüzlü mahım
Ben bu derde dayanamam Allahım
İhsan eyle bir sabırlık ver bana.

28-8-930
Lohanl Ökkeş

Bir hançer bakışlı kanlar içen yâr (3)
Düşürür velvele beni gözlerin
Allahtan korkuben sürmeler çekme
Düşürür dillere beni gözlerin.

Gözlerin çıkarmış katlime ferman
Tabip sen ulaştır derdime derman
Eldeki malımla bir canım kurban
Hepsinin üstünde kara gözlerin.

Tuğsuz vezir gibi destursuz gezer
Geyinse kuşansa bağrımı ezer
Oturmuş karşımda gözlerin süzer
Satın almaz mı ola beni gözlerin.

Miskin Alim der ki müşkül hallere
Sen düşürdün beni dilden dillere
Akibet seni de düşürürüm çöllere
Ben gidersem yolda kalır gözlerin.

18-8-930
Karakuyudan Âşık Mustafa

[1] Acul, mütelaşi.
[2] Renkli baş bağları.
(3) Bu türküyi Haralda Hamisoğlu Cuma, Âşık İbrahime isnat etmektedir.

Bir güzel ne kadar güzelim derse
Ak gerdanda beni sıralanır mı
Hiç bir şey bilmezsen ârife danış
Bir güzel göğsünden (1) yaralanır mı?

Yürü deli gönül ummana dalma
Aşkın peymanesin engine salma
Dilberin koynunda çift yağıl alma (2)
Acep elim vursam yaralanır mı?

Selviden, çınardan uzundur boyu
Yârim sen küçüksün var daha büyü
Hillim hillim olmuş kaşların yayı
Kipriklerin çift çift sıralanır mı?

Miskin Alim der ki ayrılmayınca
Halimiz hatırımız sorulmayınca
Diz çöküp hünkâra varılmayınca
Seninle davamız aralanır mı ?

5-8-930
Cingifeli Molla Memet

Miskin Ali, Gaziantep halk şairleri arasında en mümtaz bir mevki sahibi olmağa elyaktır.

II

KUL HABEŞ

Âşık Kul Habeşin nerede doğup büyüdüğü hakkında salim bir malumat elde edilemedi. Yalnız eski bir şair olduğu ve Nizip civarında fazla bulunduğu kuvvetle tahmin edilmektedir.

4-7-929
Nizipte hamamcı Süleyman

Gönül kalk gidelim ya vaz geçelim
Bana olan kul başına olmasın
Ben bu gözlerden oldum cefakâr
Alayından çok ağladım gülmedim.

Bir incecik ataş koydun özüme
Gecelerde uyku girmez gözüme
Bir gün olur yâr gelirsin sözüme
Hayf verirsin ben ettiğim bilmedim.

Yüce dağ başında bir öbek mavşam (3)
Güzeller elinden halim perişan
Ağca ceren gibi yatar ilk akşam
Şöyle bir güzeli alup sarmadım.

Kul Habeşim metheder pirin
Her daim çekerim yârimin cevrin
Başım sağ olursa bulurum devrin
Çok şükür Mevlâye yârsız kalmadım.

8-7-930
Cingifeli Molla Mehmet

Yürü bire Gündüzlünün ovası
Hani sende seyran eden melekler
Görebilsem güzel yârin boyunu
Göremezsem bu dert beni helekler. (4)

Gel seninle ant içelim Allahı
Senden gayri yâr sevmenem billahi
El kaldır da dua eyle vallahi
Bu aylarda kabul olur dilekler.

(1) Karacaoğlanın da bu maalde bir türküsü vardır, bak:927 senesi Tarsus gazetesinde çıkan «Karacaoğlan» adlı mekalelerimize.
(2) Mücella, parlak elma.
[3] Bir nevi pembe ve top dağ çiçeği.
[4] Helâk eder.

MALATYADA CENAZE ÂDETLERİ

Malatyada gündüz ölenin cenazesi hemen hazırlanır. Ölenin elbisesine ve çamaşırlarına burada «Soyha» denir. Soyhayı kimse giymez, bunları ya ucuzca satarlar, yahut fakir bir komşuya verirler. Cenaze, hazırlandıktan sonra akraba ve komşu erkeklerin teşkil ettiği cemaatle camiye götürülür. Aynı cemaatle cenaze namazı kılındıktan sonra gömülür. Camiye götürülürken cenazeye rastlayanlar, hemen cemaate katılarak kırk adım kadar yürür. En önde giden imam, arada sırada gür sesile cemaati durdurarak ölü için dualar, fatihalar okur.

Gece ölen bir kimsenin cenazesine o geçe dokunulmaz, yalnız ölü kıbleye doğru yatırılır ve sabaha kadar beklenir.

Ölü gömüldükten sonra erkek akraba ve komşular ayrı bir odada, kadın akraba ve komşular ayrı bir odada olmak üzere cenaze çıkan evde toplanırlar. Erkekler dünyanın faniliğinden ve saireden bahsederek ölünün ailesine mensup olanları teselliye çalışırlar. Kadınlar ise durmadan ağlarlar. Bu toplantılar en az üç gün devam eder. Kadınlar ağladıkları sırada ölenin genç, ihtiyar, kadın veya erkek olmasına göre bir takım ağıtlar okurlar. Bunlardan aşağıda görülen ağıt, hariçten gelen bir erkek için, eve geldiği gece ölmesi üzerine karısı ağzından söylenmiştir:

Bilmez misin benim niye geldiğim
El bağlayup divanına durduğum
Kayırmazdım bu dünyada öldüğüm
Dolansa boynuma ağca bilekler.

Kul Habeşim der ki avdan gelirim
Issız kalmış av ettiğim sulaklar
Sırma gibi tel tel etmiş saçını
Kara zülüf ak gerdanda kalaklar (1)

21-8-930
Karakuyulu Âşık Mustafa

Hocanın biri Kul Habeşe elindeki sazı tahkiren:

— Âşık Habeş, elindeki şey ne, o şeytan işidir, sazın girdiği yere melek girmez. İhtiyarsın, artık âşıklıktan, sazdan vazgeç, demiş. Âşık bu söze kızarak sazıyla cevap vermiş.

Abdest alsan alma demez
Namaz kılsan kılma demez
Hoca gibi haram yemez
Şeytan bunun neresinde?.

Görüyoruz ki Kul Habeş aynı zamanda hazır cevap ve iyi düşünebilen bir zatmış .

Ali Rıza Yalman

---

[1] Dalgalanır, kabarır.

Evimizde havuz kol gibi atar
Hacım hasta olmuş mahfede yatar
Gelme ölüm gelme üç gün ara ver
Elet [1] ölümü ıssız dağlara ver.

Petekte inleyor oğul arısı
Ortalarda kaldı nazlı yavrusu
Gelme ölüm gelme üç gün ara ver
Elet ölümü ıssız dağlara ver.

Merdivenin on üç on dört badı [2] var
Hacım demenin de ne hoş tadı var
Gelme ölüm gelme üç gün ara ver
Elet ölümü ıssız dağlara ver.

Ali isminde bir delikanlı, genç bir kızla evlenir. Düğün gecesi Ali birdenbire ölür. Bu hadise üzerine delikanlının genç karısı şu ağıtı söyler:

Alimin bindiği atlar
Menevşe yaprağın katlar
Sağdıcın kapıyı bekler
Uyan Alim uyan sabah oldu
İnanmazsan günler doğdu ben ölem.

Alimin giydiği atlas
Çalarım iğneler batmaç
Gelen gelin geri gitmez
Uyan Alim uyan sabah oldu
İnanmazsan günler doğdu ben ölem.

Elma attım yuvarlandı
Gitti yasdığa dayandı
Sandım ki Alim uyandı
Uyan Alim uyan sabah oldu
İnanmazsan günler doğdu ben ölem.

Evlerinin önü fındık
Fındığın dalına konduk
Sanki biz de gelin mi olduk
Uyan Alim uyan sabah oldu
İnanmazsan günler doğdu ben ölem.

Bizim baca sizin baca
Gezemedim uçtan uca
Bilmedim gelinlik nice
Uyan Alim uyan sabah oldu
İnanmazsan günler doğdu ben ölem.

Aşağıdaki ağıt da, bir anne tarafından genç kızının ölümü üzerine söylenmiştir:

Şakı bülbülüm şakı
Dünya kimlere baki
Yavrum sana da değdi
Zalim feleğin oku

Rahan ektim bir evlek
Dadandı kara leylek
Nitti ki murat ala
Komadı zalim felek.

Mercimek kilelendi
Ölçdükce silelendi
Dediler yavrum öldü
Benzime kül elendi.

Malatyada bunlara benzeyen daha bir çok ağıt vardır. Ne söyleyen kimseleri, ne de söylendiği zamanı tayine imkân olmıyan bu ağıtlar halk arasında acı acı terennüm edilmektedir.

Malatyada ölü evinde üç gün ateş yakılmaz. Ölenin ailesine mensup olanlar her türlü süsü ve merasimi bırakırlar. Cenaze çıkan eve taziyeye gelenler, üç gün komşular tarafından yemek yedirilerek, kahve içirilerek izaz olunurlar. Ölenin ailesi uzun müddet gezmeğe, eğlenmeğe, hamama gitmezler ve daha bir çok itiyatlarını terkederler. Buna «yas tutmak» denir. Yas, komşulardan birinin davetile hamama gidilmek suretile nihayet bulur.

Bir kimse öldükten sonra, ölenin ailesi için ilk gelen kandil, ramazan, bayram, yas kandili, yas ramazanı, yas bayramı adile anılır. Böyle zamanlarda komşular ve akraba, ölenin ailesini tekrar taziyeye gelirler.

Halis Duman

[1] İlet, götür. [2] Basamak.

KUYUCAK'TA DÜĞÜN ÂDETLERİ

Kadın ve erkek evlenme çağına geldikleri vakit kızın evine oğlan evinden, oğlanın babası, akrabasından kadın ve erkek iki kişi ile beraber kızı istemek üzere giderler. Kızın en büyük velisi kim ise ona:

— Allahın emrile kerimeniz filanı istemek üzre geldik, derler. Bu söz üzerine kız evi kızın verilemeyeceğini söyler; fakat bu hakikî bir söz değildir. Onun için ertesi gün oğlan evinden aynı adamlar tekrar kız evine giderler. Bu defa kız evinin gönlü varsa:

— Kızla görüşelim, cevabı verilir. Üçüncü gün oğlan tarafından gelenler kız evinde birer kahve içerek dağılırlar. Dördüncü gün artık düğün danışığına gidilir. Kız tarafının ne istediği sorulur. Düğünün şerefini getirmek için icap eden şeyler konuşulur. Nihayet kızın nişanlandığını bildirmek için oğlan tarafından kıza (Bellik), yani bir küpe, bir yüzük, bir de baş örtüsü gönderilir. Ondan sonra elbiselik alınır; beş, altı kadın birleşerek bu elbiseliği kıza göre biçmek için (dürü biçmeğe) giderler. Kıza elbise dikildikten sonra (Boğu) giderler ve nihayet nişan konur. Yani o gün kız arkadaşlarından bir kaç kişi toplayarak gezinir ve oğlan evinden kız evine bir yük odun ve kâfi mıktarda un gönderilir. Oğlan evinden bir kadın yanına bir çocuk ve omuzuna bir heybe vererek bütün komşuları nişana davet etmek için çıkar. Her aile o çocuğa kâfi mıktarda bulgur ve üzüm gibi yenilecek bir şey verir. O gün pilav pişer, davetliler gelir ve orada güzel bir merasim yapılır. Fakir, fukaraya pişirilen pilav dağıtılır. Oğlan tarafı düğünün şerefini getirmek üzere köyde teşekkül eden yarenlerden bir söz alır ve onlara istedikleri mıktar paraya düğünü satar. Sonra cuma, yahut salı günü kız kendi emsallerinden bir kaç kişi bularak onlar ve kendi giyinirler. O gün kız tarafının akrabaları o giyinen kızlarla sıra gezerler. İkinci gün oğlan evinden kız evine yenge gider. Akşamı oğlan evine yarenler ve ileri gelen komşular davet edilerek güvey giydirilir ve kına yakarlar. İşte düğünün asıl zevkli kısmı burasıdır.

Güvey giyindikten sonra orada bulunan bütün davetlilerin elini öper. Sonra sağdıçla beraber ana ve babasının, sonra da kız evine giderek orada bulunanların ellerini öper. İşte bu geceye (Güvey giydirme gecesi) denir. Üçüncü günün sabahı çalgı çalınır. Sağdıçla güvey şerbet içmek için çalgıyla beraber gezerler ve her evde şerbet çıkar, evvela güvey ve sağdıca, sonra da diğerlerine dağılır. Kız evinin önünde güveyle sağdıç oynarlar, orada onlara kese ve saire gibi hediyeler verirler. Nihayet büyük bir alayla gelin çıkar. Kapının yanına gelince başına güvey tarafından çerez atılır, sonra orada bulunan ahaliye ceviz, şeker, para serpilir. Güvey

ÇATALCA'DA DERLENMİŞ MANİLER

Yağmur yağdı ıslandım
Kara duta yaslandım
Ben yârimin koynunda
Şeker ile beslendim.

Pınar başı pıtırak
Yârim gelsin oturak
Bir o desin bir de ben
Bu sevdadan kurtulak.

İndiler çaya kızlar
Benziyor aya kızlar
Benim bu süt gönlüme
Kattılar maya kızlar.

Kuzu su
Çay çeşme kurumuş
Nerden içsin kuzu su
Beni yakıp yandıran
Bir ananın kuzusu.

Giderim yola yola
Kolun boynuma dola
Yan yana iki bacı
Birisi benim ola.*

Kazan kazan kavurma
Taştı diye savurma
Devlet senin başında
Uçtu diye kayırma.

Camiye fener geldi
Kalbime neler geldi
Yaşım küçüktür amma
Başıma neler geldi.

Kaşların enni enni
Bakışın kinni kinni
Yatsam yârin dizine
Yâr çalsa bana ninni.

Altın yüzük firuze
Selam söyle horoza
Bu gececik ötmesin
Yâr geldi evimize.

Yazıdan yazıdan
Kâtip kölen olayım
Öğret bana yazıdan
Zenpareye ölüm yok
Ya kürektir ya zından.

aşağıya iner, çalgıcının bahışışını verdikten sonra büyük komuşların ellerini öper ve sağdıçla beraber tenha bir yere giderler.

Orada sağdıç güveye yapacağı vazifeleri öğretmekle meşgul olur. Akşama davet edilmiş zevat akşam yemeğini yedikten sonra yatsı namazına güveyle beraber giderler; namaz kılındıktan sonra imam tekbir alarak güveyi evine götürürler. Kapının önüne vardıklarında dururlar ve dua okurlar. Güvey sağdıçla beraber içeriye girer; ana ve babasının elini öper ve onlardan müsaade alır. Sonra odasına gider. Orada iki kadın bulunur. Kadının biri üç adım geline ve üç adım da güveye attırır ve dışarıya çıkarlar. Güvey gelinin duvağını, yani örtüsünü açar, ikisi de birden ikişer rekât namaz kılarlar. Sonra güvey gelini söyletmekle meşgul olur ve söylettikten sonra pencereyi takırdatır ve sağdıcın haberi olur, üç dört el tüfek atar. Sağdıca içerden iki sini baklava verilir. İşte düğünün son noktası burasıdır. Sabahleyin konu komşu gelin bakmağa gelirler ki, buna (Gelin ertesi) derler.

Abdullah Höthötoğlu

Bahçelerde Şam dudu
Pamuktan beyaz budu
Bekledim de gelmedi
Şimdi kestim umudu.

Güvercin uçuverdi
Uçdu da kaçıverdi
Elin oğlu değil mi
Öptü de kaçıverdi.

Ak taşı kaldır da gel
Yılanı öldür de gel
Madem bende gözün var
Keseni doldur da gel.

Derdimi saya saya
Başladım ağlamaya
Ben görmeğe raziyim
Yüzünü aydan aya.

Bahçelerde nar mıdır
Bir örneği var mıdır
Otuz iki meyvanın
En tatlısı yâr mıdır?

Desti koydum çeşmeye
Damlamak ile olmaz
Kahrolsun bu sevdalık
Yalvarmak ile olmaz.

Irmak coşkun akıyor
Yâr karşıdan bakıyor
Ah o yârin gözleri
Ciğerimi yakıyor.

Irmaktan geçemedim
Bir yudum içemedim
Yâr benden geçti ise
Ben yârden geçemedim.

Kalemi kalemi
Kaşa çekmiş kalemi
Seveceksen beni sev
Sevme cümle âlemi.

Desti koydum çeşmeye
Damlamakla dolmaz mı
Gönderdiğim yüzükler
Parmağına olmaz mı?

Kahvemi pişirmeden
Pişirip taşırmadan
Ben sana gönül vermem
Düşünüp taşınmadan.

Ocakta süt pişiyor
Bülbüller ötüşüyor
Yâr aklıma gelince
Ciğerim tutuşuyor.

Beyaz giyme tanırlar
Seni yolcu sanırlar
Benim taliim yoktur
Yâr elimden alırlar.

Yola yolladım seni
Yollar yormasın seni
Mevlam tutsun kolundan
Bana yollasın seni.

Karayı karayı
Sen olsan sevmez misin
Kaşı gözü karayı
Allahını seversen
Yakma ben fıkarayı.

Dayandı dayandı
İsterim yâre gidem
Önüme dağ dayandı
Bu nasıl aşku sevda
Ben yandım dağ da yandı.

Sürüne sürüne
Eğer çoban değilsen
Arkandaki sürü ne
Beni bu hale koyan
Haşre kadar sürüne.

Silmeden silmeden
Bu kollarım yoruldu
Göz yaşımı silmeden
Anadan öksüz kaldım
Memeden kesilmeden.

ERZURUM'DA EV TEŞKİLÂTI

Erzurum evlerinin İstanbul evlerinden ilk farkı mutfak tertibatında görülür. Erzurumda her ailenin kendine göre bir evi ve mutfağı vardır.

«Garipiğit» denilen çok zengin olmayan ailelerde mutfak tabiri kullanılmaz. Bu aileler arasında mutfak tabirile ev kelimesi birbirinin müradifi sayılır. Biraz zengin ve büyük ailelerde ise mutfak ve ev kelimelerinin medlulleri başka başkadır. Bunlarca ev kelimesi aşhane müradifi olarak, mutfak kelimesi de bildiğimiz manâda kullanılır. Aşhaneyi mutfaktan ayıran hususiyet burada her zaman tandır yakılmaması ve bunun yemek pişirmek için kullanılmamasıdır. Aşhanenin üstü Garlanguş « kırlangıç » denilen bir

---

Dertli koyun
Acemi kasap elinde
Ne çeker dertli koyun
Ben bu dertten ölürsem
Adımı dertli koyun.

Çileği çileği
Girdim yâr bahçesine
Koparmadım çileği
Yâr sendeki çile mi
Gel gör bende çileyi.

Bu dala
Bülbül kanadın kırılsın
Niçin kondun bu dala
Ne kadar aklım olsa
Yine derler budala.

Damda otlar bitmez mi
Süpürseler gitmez mi
Gel kurbetten güzelim
Bu hasretlik yetmez mi?

Giderim ırak ırak
Elimde altın orak
Yâr askere giderken
Yüreğin bende bırak.

Sarı ut boyanır mı
Çağırsam uyanır mı
İşittim yâr evlenmiş
Buna can dayanır mı ?

Camilerde hasırım
Nedir benim kusurum
Yârimin karşısında
Eli bağlı esirim.

Şu Kurna dağ içinde
Gülü bardak içinde
Şu Kurnadan kız alan
Yüreği yağ içinde.

E derim uyuturum
Küçüksün büyütürüm
Ben senin gömleğini
Dallarda kuruturum.

Gidersen eş olurum
Yanına peş olurum
Yaz günü kış gecesi
Sana yoldaş olurum.

Dağlara çıksam nolur
Dört yana baksam nolur
Ben bir dertli çobanım
Deşilsem aksam nolur.

Denizden köpük gelir
Perçemin döküp gelir
Bir yiğit bir kız için
Deryayı geçip gelir.

Bedri Güneri

tarzda örtülmüştür. İçinde evvela kapının tam karşısındaki köşede hilâl şeklinde bir tandır ocağı bulunur. Bu ocağın bacası çatıyı bir buçuk, iki metre kadar aşar. Bacanın, rüzgârın esdiği istikamete göre açılıp kapanır bir kapısı vardır. Aşağıda ocağın önünde de bir kapak bulunur ki, bu, tandır yanmadığı vakit kapanır. Bu kapağa «Kepenk» ve bundan yukarı aralığa «Domuzluk» denilir.

Bina dahilinde tandırın bulunduğu köşeye «Tandır başı» derler. Bu kısım zeminden yarım arşın kadar yüksektir. Tandırın tavanla birleşen kısmına «Ocak gaşı» derler ki, burası yontma taştan, yahut oymalı ağaçtan yapılmıştır. Bunun üzeri raf gibi olup buraya sini, lenger ve diğer bakır kaplar konur. Tandırbaşının alt kısmının kenarında bir uzun çam parçası bulunur. Bu çam parçası, tandır başının tümsekliğini ve tandırın Kövlesini muhafazaya yarar ki buna «Kân» derler.

Biri büyük, diğer ikisinden biri orta, obiri küçük olmak üzere her tandır başında üç tandır vardır. Bunlardan küçük alelâde yemek pişirildiği, orta işin bir az daha çok olduğu, büyük de hamur açıldığı ve çamaşır yıkandığı zaman yakılır.

Tandır, bir mahrutu nakıs şeklinde topraktan yapılmıştır, aşağı kısmında ufak yarık vardır, üst kenarları ise biraz daha kalınca olup muhtelif cesamettedir. Alt yarık hava menfezi hizmetini görecek surette tertibatlıdır ki bu tertibata «Kövle» denir. Bunu kapamak için dutak denilen çaputtan yapılmış bir kapak kullanılır. Tandırın, yukarıki kalın kısmına «Şurt» adı verilir. Üzerinde «Hatıcek» denilen ortasından bir çivi ile birbirine bağlı makas şeklinde bir demir parça vardır. Bu, yemek güveclerini ve tencereleri dökülmekten ve devrilmekten muhafaza eder.

Bundan başka tandır kapağı, tandır maşası ve kül çekmek için de tandır gelberisi mevcuttur.

Tandır gömmeye, «Tandır koylamak» derler ki, bu, hususî merasime tabidir. Eski tandırın kırıkları çıkarıldıktan sonra itina ile yeni tandır onun yerine indirilir. Yeni tandırın toprağı henüz ham olduğundan kuvvetli bir ateş yakılarak tandır bu ateşte pişirilir, nar haline getirilir, tandır bu şekilde kızdırıldıktan sonra içine ciğer yapıştırılıp kebab yapılır.

Tandırda odun, tezek, saçma (tezek ufağı) yakılır. Ekmek pişirmek için tezek her halde lâzımdır. Çünkü tezek ateşi yani közü fazla dayanır ve tandırın uzun müddet sıcaklığını muhafazaya hizmet eder. Tandırda tandır bakracı, tandır kuşhanesi, tandır tenceresi, tandır güğümü denilen kaplar kullanılır. Tandırın ateşi geçip de köz haline geldiğinden sonra içerisine güvecler konur ve üzeri bir kapakla kapanır. Onun üzerine bir kilim veyahut «cecim» sererek oturur, sıcağından da istifade ederler. Buna tandır başı muhabbeti derler. İstanbul taraflarında odalarda ısınmağa mahsus

«tandırlar» vardır ki buna Erzurumda «Tağar» derler. Tandır güveçlerinin muhtelif kısımları vardır. Tas şeklinde olana «Kıllık» ve tencere şeklinde olana «Guduruç» derler.

Evin, yani aşhanenin diğer taraflarına gelince, iki dıvar temamile tereklerle kaplanmıştır. Bunlar sahan ve diğer bakır kapları koymak için yapılmış raflardır. Yalnız alt terekle üst terek biraz fazla geniş ve fazla araklıklıdır. Çünkü bu ikisine büyük şeyler, leğen, ibrik, güğüm, teşt ve peşhun (tahtadan yapılmış bir nevi sini) konur.

Bundan başka evin bir tarafında yarısı dıvarın içerisine gömülmüş geniş ve derin bir taş sandıka vardır. Bunlara musluk tabir olunup içine su koyarlar. Bunun asıl musluk kısmına da burma derler. Fakat bunlar her evde veya aşhanede değil, biraz büyük evlerde bulunur.

Evin, yani mutfak kapısının üst kısmında geniş ve müsellesî bir terek bulunur ki buraya da leğenlik denir. Hamam leğenleri yedekleri, kildan, hamam tası, hamam nalınları konur. Leğenlerin kenarları yüksek olup daha ziyade kazana benzerler. Hamamlarda eskiden kurnalar musluklu olmayup ancak su hazinelerinden muayyen vakitlerde su bırakılırdı ki buna «Su asılmak» derlerdi. İşte kadın hamamlarına mahsus olan bu âdet âdeta ihtiyat su deposu vazifesini görmek üzere leğenlerin büyük yapılmasını intac etmiştir.

Terekler kırmızı bezlerle süslenir. Hatta bazan «eşiğin çiğnenmemesi için» eşiğin üzerine de kırmızı bez çekilir. Bir evin temizliği tereklerindeki bakırlarının parlaklığıla ölçülür. Şamdanlar için de ayrıca terekler vardır. Zaten tas tereği, yamak tereği, serpuşlu sahan tereği ayrı ayrıdır.

Yamak da en değerli bir mutfak eşyasıdır. Yemeğe konulacak soğanı ve saireyi bunun içinde kavururlar. Küçük bir tencereye benzer ve kulpu vardır. Yalnız sahanları ve bulaşıkları yıkamağa mahsus bir de kap teknesi bulunur ki bundan bulaşıktan başka bir şey yıkanmaz ve temizliğine son derece itina ederler.

Evin, yani aşhanenin içerisinden gidilen kiler veya anbar dahi bulunur ve harem odalarına da ekseriya buradan geçilir.

Erzurum'da yerli aileler ekmeklerini fırından almazlar, kendileri pişirirler. Büyük kasnak teknelerde hamur yuğurulur. Hamur tandırı yakılır ve iyice kızdırılır. Tandırın (tütünü), yani dumanı ve alevi iyice keçtikten sonra iki ila üç desimetre yükseklikte dairevî bir masa üzerinde yufkalar açılır. Yufka açılmadan evvel hamurun top gibi yapılan parçasına «Künt» derler. Bu küntler merdane ile açılırlar ve tamamen yufka haline gelince rapata üzerine konarak tandırın cidarlarına yapıştırırlar. Ekmek kızgın tandıra yapışmak suretile pişer.

Rapata hasırdan veya çalıdan örülmüş ve üzerine kumaş çekilmiş beyzî şekilde bir yastıktır. Rapata lavaş pişirmeğe mahsustur ki buna açık ekmek de derler

Bir tarafı çengelli ve bir tarafı kürek şeklinde bir demir çubuk vardır ki bu muhtelif cesamette olur ve «Egiş» denir.

Zengin ailelerin birer ekmekcisi bulunur. Haftada veya on günde bir hamur yapılır. Ekmek pişirilir. Tandır lavaşları çarşı ekmeği gibi çabuk bayatlamaz, uzun müddet tazeliğini muhafaza ederler. Bu lavaşlar bazan kâğıt kadar ince, zarif ve beyaz olur. Pide şeklinde de küçük yumru ve yassı ekmek yapılır ki buna da «Gılik» derler.

İstanbulda malûm olan yemeklerden başka Erzurumda yapılan mahallî bir kaç yemeği de buracıkta söylemek münasip olur. Erzurumun mahallî yemeklerinin bazıları şunlardır:

Ayran aşı: yoğurt çorbasına benzer, içerisine aş unu ve tarama unu katılır.

Kelecoş: furunda kurutulmuş peynir veyahut lordan yapılan bir nevi yemektir.

Döymeç: erimiş yağa ekmek doğramak ve ısıtmak suretile yapılır.

Haşıl: Undan ve bulgur unundan yapılır ki Pıtpıt haşılı, Kavut haşılı gibi nevileri vardır.

Hingel: içerisine soğan konur bir nevi tandır yemeği dir. Hamur parçalarının birine küçük bir metelik saklarlar. Yerken kısmetli olana isabet eder.

Borani: yoğurt dökülmüş bütün etli ve yağlı sebze yemeklerine derler.

Peynir kaymağı: peynirin yağda ve yumurtada pişirilmesile olur. Omlete benzer.

Çiy kaymağı: süt yüzünün unla karıştırılarak pişirilmesile olur.

Bunlardan başka Tutmaç çorbası, pestil ve dut kavurması gibi bir takım yemekler daha vardır. Döğülmüş ve kabuğu alınmış buğdayı saç üzerinde kızartırlar ki buna da Kavurka derler. Mısır gibi haşlanır ki buna da Hedik denir ki bir çocuğun ilk diş çıkardığı zaman yapılır. İçine ceviz içi, fındık, üzüm kurusu katılır ve bir gün eşe dosta dağılır. Hedik ekseriya ilk baharda yapılır. Kavurka son baharda bu mevsimin yağmurlarına bağlanmak suretile âdet olmuştur. Eğer ilk baharda Kavurka yapılırsa gûya o sene yağmur kıt olurmuş.

ERZURUM'DA AHIR TEŞKİLÂTI

Ahırın üzeri eşek sırtı dediğimiz şekilde örtülür. Koç başı denilen uzatmalar mütekabilen dizilir ve tavanın her iki ucunda damın üzerine açı-

lan iki karşılıklı pencere bırakılır. Uzatma vazifesini gören direklere Sarma ve aralarını dolduran ufak tahta parçalarına Mertek denir. Tavan o şekilde örülmüştür ki binanın üzerindeki çamur ve yük duvarlara değil, direklere tahmil edilmiştir. Öyleki duvarlar yıkılsa binanın üstü olduğu gibi kalır. Zemini düz yontma veya tabiî yassı taşlarla döşenmiştir ki bu taşlara Sal derler. Binanın dahilinde her dört tarafa hayvanların bağlanmasına mahsus Müsürlük, yahut ahırlıklar yapılmış ve ikişer hayvanın ancak sığabileceği şekilde kösteklerle kısımlara bölünmüştür. Müsürlüklerin üzerinde hayvanları bağlamağa mahsus zencirler ve onların ucuna da hayvanların boyunlarına geçirilmek üzere majüskül (U) harfi şeklinde ağaç halkalar takılmıştır. Bunların üzerinde sırımla açılıp kapanan bir bağ vardır. bu odun halkalara Gap derler. Gap sığır, manda cinsine mahsustur. At ve eşek yularla bağlanır. Koyunlur ve keçiler asla bağlanmaz, bölmelere veya ağıllara doldurulur. Küçük danalar da bağlanmazlar, onları da koyun gibi danalık denilen bölmelere bırakırlar. Ahırın içerisinde bir de büyük taş sandık bulunur ki buralara kışın hayvanların içecek suları konur. Çünkü karda ve buzda hayvanların su içmeleri ve yürümeleri tehlikelidir. Bu sandıkalara Kurun derler.

Ahırların içerisinde güvercin beslenir. Bunlar uçunca ahırın tavanındaki örümcekleri kaldırır ve tavan arasında, yani mertekler arasındaki haşaratı yerler. Bu cihetten faydalıdır.

Ahırın münasip olan bir tarafına Seki yapılır. Bunun üzeri daha itinalı ve süslü olur ve ekseriya «Sinekli» denilen bir şekilde örtülür, ahır sekilerinin hayvanlara müteveccih olan kısmına peyke yapılır ve duvarın içine geçme ocak yapılır. Ocak başında yaşlılar ve büyükler oturur. Kışın bu ahır sekilerinde toplantılar olur. Destanlar okunur, orta oyununa benzer muhtelif oyunlar çıkarılır. Ahırın içerisinden samanlığa girilir ki buna Merek derler. Saman getirmek için kullanılan sepetlere Çarban derler. Ahırı süpürmeğe mahsus çalı süpürgelere Sekkavul ve hayvanlara su dağıtmak için omuzlarda kullanılan ağaca Cakkıl derler. Hayvanların tımarına da itina edilir ve bunlara mahsus kaşağı, kaşevi, girek, gerbe gibi aletler vardır.

Ahırların kapısına veyahut en yüksek bir yerine kuru at kafası asılır. Bu nazar için iyi sayılır ve uğurlu tutulur.

Bir inek doğurduğu zaman ilk dört gün sağılan sütüne ağız derler ki çok yağlıdır. Süt kaynamaden pişirilemez ve üzerine şeker veya bal dökerek yenir. Eğer suluca yapılırsa buna bulama derler. Yazın sütten yağ ve peynir çırmağa Hap derler. Köylülerin inekleri az olduğundan bir kaç ev birleşerek Hap yaparlar. Bu suretle meselâ bir evde en az 50-60 ineğin sütü toplanır. Her ev diğer eve sütünü sağar, götürür ve borç ve-

rır. Bu göleklerin adedi bir ağacın üzerine kertilmek suretile yazılır. Bu sayı çubuğuna Haz derler.

Sütler süt damlarına, süte mahsus anbarlara geniş kaplar içinde konmak suretile serilir ve bir gece kalır, sütün kaymağı yüzüne çıkar, bunu toplarlar. Buna Çığ derler. Bunu yayıklara doldurur, yayarlar, bundan yağ ve ayran elde edilir. Bu ayranı kaynatarak lor çıkarırlar.

Yüzü, yani kaymağı alınmış sütü kazanlara doldurur kaynatırlar ve içine maya atarak peynir yaparlar. Bu peynir, iplik halinde olur. Buna Erzurumda Civil peynir derler. Mayayı sığır kursağından köylülerin kendisi yaparlar.

Kazandan çıkan yumuşak ve taze peynirden çocuklara küçük ve alestiki kalka haline gelmiş peynir verirler ki buna Deleme derler. Peynirden sonra bulanık bir su kalır ki buna da Şüjük derler. Bunu da kendi haline bırakırlar, dibine bir kısım göçer ve buna Çökelek derler. Bundan da lor çıkarılır.

Böylece Hap yapmak âdeti köylerin hepsinde vardır. Yazın şehirdeki inekleri köylere kesime verirler. Köylü inekleri ilk baharda köye götürür ve son bahara kadar köyde bakar, her inek başına bir batman yağ, iki batman peynir getirir. Köylüler ekseriya fazla süt almak için danalara az süt hissesi bırakırlar. Bunun için danalar ekseriya zaif olur ve zaif çocuklara da bundan kinaye olarak kesim danası derler. Danalar dana sürüsüne katılır, inekler inek sürüsüne verilir. Danaların sürüde diğer danalarla karışmaması için kulağından muhtelif şekilde kesilir. Buna En derler. İnek sürüsüne Nahır, dana sürüsüne Danalık denir.

Sığır cinsine alelumum mal derler. Sığır ve kara sığır tabiri vardır. İneğin yeni doğmuş olan yavrusuna altı aylık oluncaya kadar dana, bir buçuk yaşına kadar Mazik, eğer erkekse koşuna kadar Tosun veya boğa denişi ise Düğe derler. Boğaların arabaya koşulacak olanının husyelerini ters çevirirler ki buna Burmak veya Burma derler.

İneklerin ve öküzlerin alnına mavi boncuk ve ekşi elma ağacından hilâl şeklinde işaret takarlar. İneklerin çiftleşme zamanındaki haline öğüre gelmek derler. İneklerin doğurdukları zaman getirdikleri akıntıya Çer derler. Manda cinsinin erkeğine Çamış, dişisine Medek, yeni doğmuş küçük manda yavrusuna Gocik ve bir seneyi geçdikten sonra Gedek derler.

At cinsinin isimleri heryerde olduğu gibidir. Yeni doğmuş at yavrusuna Gulun ve at doğmasına da Guluntamak denir. Bir yaşını ikmal etmiş at yavrusuna Kurik ve bir az daha büyüdükten sonra tay namı verilir. Hayvanlardan ineklerin doğurmasına doğurmak, kedi, köpek gibi hayvanların doğurmasına eniklemek ve yavrularına da enik ve köpek yavrusuna kodik derler. Hayvanlardan en önemlisi ve değerlisi atdır, ondan sonra koyun gelir. (At dediğin murattır) darbımeseli Frzurumda çok kullanılır.

İSTANBUL MASALLARI

HAMUR PEHLİVAN

(Geçen sayıdan)

İki ihtiyar hamurun balığına bakmışlar, fakat bunun balık değil, bir ejderha olduğunu hayretle görmüşler hemen bağırarak:

— Aman oğul bunu nerden getirdinse oraya götür, bırak! demişler.

Hamur dinlememiş:

— Ben balık getirdim de beğenmiyorsunuz, diye ağlamış.

Nihayet güç bela Hamuru ikna etmişler, ejderhayı yerine göndermişler.

Hamur, mahalle çocuklarile oynarken daima ağlıyor, birile döğüşürse onu öldürüyor, tuttuğu yeri koparıyor, vurduğu yeri kırıyor, gün geçtikce kuvvetli bir çocuk oluyormuş.

Bir gün ona babası:

— Oğlum, demiş, şuraya atı otlatmağa bırakmıştım, git, onu getir.

Hamur gitmiş, aramış, aramış, ata benzer bir şey görememiş. Ormanlara kadar gitmiş, yine bir şey bulamamış. Tam o sırada karşısına bir ayı çıkmış, Hamura hücum etmiş. Hamur:

— İşte babamın atı beni tanıdı da koşarak geliyor, diyerek ayıyı kulağından tutmuş, eve getirmiş, ahıra koymuş.

Babasına çıkarak:

— Atını getirdim, diye haber vermiş.

— Babası aşağıya inip ahıra baktığı zaman, at yerine bir ayı görünce şaşgına dönmüş:

— Aman oğlum, demiş, bunu nereden getirdinse oraya götür.

Hamur evvela razı olmamış, sonra kendisini zorla ikna etmişler. Ayıyı ormana götürüp bırakmış.

Hamur mahallede oynarken çok kuvvetli olduğu için ya arkadaşlarının kollarını kırıyor, ya gözlerini çıkarıyor, yahut da bir yumrukta birisini öldürüyormuş.

Koyun cinsine davar denir. İlk yavruya kuzu, son baharda altı aylık olunca toklu ertesi sene bahara çıkarsa şişek ve högeç derler. Keçi yavrusuna gidik denir. Bir buçuk yaşına gelmiş olana Çebiç, büyüdükten sonra erkeğine Teke derler.

Koyun ve keçi ağılları süpürülmez, yirmi otuz günde bir hususî küreklerle, bellerle kesilir ve çıkarılır. Bunlara kerme derler. Gerek kermeleri ve gerekse tezekleri bir mahrutu nakıs şeklinde yığarlar ki buna kalak derler.

Sırrı Bilge

Artık halk bundan el aman demeğe başlamış. Bir gün ahali toplanarak ihtiyara haber göndermeğe, ya oğlunu ortadan kaybetmesini, yahut da bu diyardan gitmesini bildirmeğe karar vermişler.

Akşam üzeri kararlarını ihtiyar adama bildirmişler.

Bu vaziyet karşısında karı ile koca müşkil mevkide kalıyorlar, evlatlarından vazgeçemiyorlar, memleketlerini de büsbütün terketmeğe razı olamıyorlarmış.

Hamuru öldürmek de mümkün değilmiş, çünkü çok kuvvetli imiş.

Karı koca bunu kaybetmek için çare aramağa başlamışlar. Nihayet bir çare bulmuşlar: Hamuru, kurtlar, ayılar diyarı olan ormana götürerek onlara parçalatmak. Hemen Hamuru yanlarına çağırmışlar.

Şu dağın arkasında Kara orman vardır, demişler, orada senin teyzelerin, eniştelerin oturur. Git, onların hallerini sor. Bizim ihtiyar olduğumuzu söyle. Biz oraya gidemeyiz. Onları buraya al getir.

Hamur, babasından silah olarak bir gürz istemiş. Babası da ona kendi gürzünü vermiş, fakat Hamur beğenmemiş. Kendisi demirciye gidip kazan kadar bir gürz yaptırmış, ertesi gün ormana doğru yollanmış.

Ormana vardığı zaman bütün kurtlar, ayılar üzerine hücum etmişler. Bu zavallı :

— Teyzelerim ne terbiyesiz şeyler, diyormuş, ben onların halini bilmeğe gidiyorum, onlar bana hücum ediyorlar..

Hamur bunlara fena halde kızmış. Hapsini birbiri arkasına bağlıyarak memleketine getirmiş.

Hamurun ölmediğini gören anası ile babası, bu sefer onu arslanlar diyarına gündermeğe karar vermişler. Ona :

— Karşıki dağların arkasında dayı zadelerin vardır, demişler, onları gidip gör. Hallerini hatırlarını sor...

Hamur yine yollanmış. O diyardaki arslanları da tutub memleketine getirmiş.

Bu vaziyet karşısında iki ihtiyar, hülâsa, şaşırmışlar. Ne yapıp yapıp Hamuru mahvetmeğe karar vermişler. Doğruca saraya giderek hakana şikâyet etmişler.

Hakan, Hamuru kendi yanına göndermelerini emretmiş. Hamur, hakanın karşısına çıkmış. Hakan ona :

— Bana bak Hamur, demiş, benim bir koçum var, onu, hem kendine, hem de başkasına zararı bokunmadan buraya getirebilir misin ?

Hamur, getireceğini söyleyince, onu kızdırılmış bir filin yanına götürmüşler. Fil, derhal Hamurun üzerine hücum etmiş, fakat Hamur, filin hortumundan yakalamış, onu hakanın yanına götürmüş. Hakan şaşırmış. Ha-

muru öldürtmek için başka bir yere göndermeğe karar vermiş. Onu devler memleketine götürmelerini emretmiş. Kendisine de :

— Kafdağının arkasında dört dane hırsız vardır, demiş, onları git, öldür. Karınlarını yar, içindeki sandıkları bana getir. Evvela karşına, karnında demir sandık olan çıkacaktır. Ondan sonra gümüş sandık olan, daha sonra altın sandık olan, en sonunda da elmas sandık olan çıkacaktır. Onları birer birer öldüreceksin.

Bundan sonra yanına lüzumu kadar yiyecek vererek yollamış. Hamur az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş, birde arkasına bakmış ki bir çuvaldız boyu yer gitmiş.. Nihayet Kafdağına varmış. Dağın dibinden yukarıya doğru şöyle bir bakmış... Dağın dibi kara, ortası yeşil, en üst kısmı da beyazmış. Başlamış tepeye doğru çıkmağa... Bir haylı tırmandıktan sonra en tepeye varmış. Bir taşın üzerine oturarak dinlenmeğe başlamış. Bir az sonra da kalkarak etrafı gezmeğe başlamış. Tam o sırada gök gürlemesi gibi bir ses işitmiş, karşısına bir dev çıkmış. Hamura :

— Ey serseri, diye bağırmış, buralarda ne arayorsun bu kadar senedir buralara insan ayağı basmadı. Sen nasıl buraya korkmadan geldin ? şimdi öleceksin !

Bu söz üzerine Hamur, deve :

— Sen mi öleceksin, yoksa ben mi, şimdi görürsün, diyerek Çokmar'ını kaldırıp devin kafasına vurmuş. Dev de oraya yıkılarak ölmüş. Daha sonra ikinci bir dev gelmiş. Hamur onu da öldürmüş. Bunun arkasından üçüncü bir dev gelmiş. Hamur onu da iki çokmarda öldürmüş. Son defa gelen dördüncü devi de üç çokmarda öteki dünyaya göndermiş.

Derken sıra ile bunların karınlarını yarmış, sandıkları çıkarmış, içlerinde ne olduğunu merak etmiş, sandıkları birer birer açmış.

Demir sandığı açmış, bakmış ki içi gümüş dolu. Gümüş sandığı açmış, bakmış, içi altın dolu. Altın sandığı açmış, şaşıra kalmış... Çünkü gümüşten bir saray içinde güzel bir kız oturuyormuş. Kız, derhal Hamura :

— Artık ben senin oldum, demiş. Beni hakana götürme, kendin al.

Hamur, son olarak elmas sandığı açmış, orada da altın saray içinde bir kız oturuyormuş Oda Hamura :

— Ey delikanlı, demiş, bizi hakana götürme, kendin al.

Bunun üzerine Hamur, düşünmüş, taşınmış, kendi kendine :

— Ben kendim zahmet çektim, kendim buldum, demiş, hakanın bunda ne hakkı var. Kendi memleketime giderim.

Sandıkları doğruca kendi memleketine götürmüş. Sarayları orada kurmuş. İki ihtiyarın birini bir saraya, birisini öteki saraya koymuş. Kızlarla da evlenmiş.

Hakan, Hamurun yaptıklarını öğrenmiş. Üzerine asker sevketmiş. Fa-

kat Hamurun sihirli kadınları çok asker çıkarmışlar. Hakanın askerlerini hep mahvetmişler, hakanı da esir etmişler. Zaten o memleketin ahalisi de hakanı istemiyormuş. Hamur gibi kuvvtli bir hakanın buyruğu altına girmeği çokdanberi bekleyorlarmış Hakanlarının esir olduğunu duydukları zaman derhal Hamur Pehlivana bir heyet göndermişler.

— Bizim hakanımız sen ol, demişler.

Hamur da bunu kabul etmiş. Eski hakan da, hakanlığı Hamur Pehlivana vermiş. Memlekette kırk gün, kırk gece düğün yapılmış. Hamur ermiş muradına, biz çıkalım kerevente...

SİHİRLİ OLUK

Bir varmış, bir yokmuş, evvel zaman içinde kalbur saman içinde büyük bir şehre yakın küçük bir köyde oturan fakir bir oduncu varmış. Bu adam her sabah kulübesinden çıkar, ormana gider, bir yük odun keserek şehre götürür, çarşıda üç akçaya satarmış.

Bir gün fakir oduncu bu hayattan bıkarak zengin olmağa karar vermiş. Evinden çıkarak uzun bir yolda yürümeğe başlamış. Epey gittikten sonra fena halde karnı açıkmış. Parası olmadığı için bir yerden karnını doyuracak bir şey alamamış. Biraz daha yürümüş, bir meydanlıkta bir alay asker görmüş. Bunların yanına yaklaşmış. Askerlerin:

— Bu gün Çarşamba değil, Perşembe, Perşembe, değil Çarşamba, diye talim yaptıklarını görünce şaşırmış, talimin neticesini beklemiş. Kendi kendine: «Talimden sonra elbet bir şey yerler, beni de sofralarına çağırırlar» demiş.

Askerler, talim bittikten sonra hakikaten karavana başına oturmuşsa da fakir oduncuyu çağıran olmamış. Fakat oduncu kimseye danışmadan gidip bir karavananın başına oturmuş. Oduncunun yemek yemesine ses çıkaran olmamış. Yalnız, yemek yedikten sonra gitmek isterken, yemek yediği için çalışması lâzımgeldiğini söylemişler, o da, öteki askerler gibi:

— Çarşamba değil Perşembe. Perşenbe değil Çarşamba, diye talime başlamış. Önce fakir oduncu askerlerle beraber yatmış. Ertesi gün sabah olunca tekrar yola çıkmak istemiş. Bu defa da yine askerler kendisini bırakmamışlar:

— Burada yenen yemeğin hakkı, beş seneden yirmi beş seneye kadar çalışmaktır, demişler.

Fakir oduncu, bunun üzerine beş senenin dolmasını beklemeğe mecbur olmuş. Beş yıl olduktan sonra bölük eminini görerek gitmek için izin istemiş. O zaman bölük emini, fakir oduncuya bir silâhla bir kaval, bir gömlek, bir de gümüş oluk vermiş.

Fakir oduncu, beş sene içinde yaşlandığı, ihtiyarladığı için artık memleketine dönmeğe karar vermiş. Kendisine verilen silâhlığı, kavalı, gömleği

gümüş oluğu yüklenerek eski kulübesine gelmiş ve tekrar odunculuğa başlamış.

Bir gün odun kesmek için ormana giderken fakir oduncu karısına:

Yahu, ben ormana gidiyorum, diye seslenmiş, ver şu silâhlığı takayım, hiç bir işe yaramadan duruyor, bâri bir gün olsun kullanayım.

Karısı silâlığı verince beline kuşanarak yola çıkmış, ormanda her zaman yaptığı gibi bir yük odun kesmiş, yükleri yüklenerek şehre gitmiş. Çarşıda odunları eskisi gibi üç akçeye satmış, aldığı parayı silâhlığın arasına koymuş O gün evinden tuz almasını söyledikleri için tuzcuya uğrayarak bir mıktar tuz satın almış, tuzcu dükkânında para vereceği zaman birde bakmışki, belindeki slâhlıkta sakladığı üç akçenin yerinde yüzlerce lira var. Hayretten dona kalmış. Fakat bunda bir sır olduğunu düşünerek biraz sonra aklını başına alıp evine dönmüş.

Bu suretle zengin olan fakir oduncu, hayatını hiç değiştirmemiş, fakir iken yaptığı gibi her gün yine ormana gitmiş, bir yük odun keserek şehre götürüp satmış, aldığı üç akçe silâhlıkta daima yüzlerce lira olmuş.

Adamcağız bu sırrı yalnız karısına söylemiş, ayrıca tenbih de ederek:

— Aman karı, demiş, sakın bu işi hiç kimseye anlatma!

Gel zaman git zaman oduncu hastalanmış, eceli gelerek ölmüş. Kadın, kocası öldükten sonra oğlunu çağırarak :

Oğlum, demiş, baban öldü. Evimizi yıkmamak için artık senin çalışman lâzımgeliyor . .

Bunun üzerine oduncunun oğlu da babası gibi ormana giderek odun kesmeğe ve bunu satarak aldığı para ile evini çevirmeğe başlamış. Fakat her gün ormana gitmek, uğraşıp odun kesmek sonra bunu yüklenip şehre götürmek, orada ancak üç akçeye satmak oduncunun oğluna zor gelmiş, çocuk düşünmüş, kendi kendine: « Halbuki babam zengin bir adamdı, demiş, her gün sattığı odun karşılığında aldığı para yüzlerce lira idi. Ben ise şimdi üç akçe kazanıyorum. Bunda gizli bir iş olacak.

Bu düşünce oğlanı oyalayıp durmuş. Nihayet günün birinde anasına:

— Ana demiş, ben her gün bir yük odun kesip şehirde satıyorum. Buna karşılık aldığım para üç akçecikten ibaret kalıyor. Babam da benim gibi bir yük odun kesip sattığı halde akşam olunca eve yüzlerce lira getirirdi. Bu ne iştir, bu nasıl olur, herhalde benim bilmediğim bir şey var, bu şey ne ise bana söylemelisin.

Kadın, bu sözlere karşı oğluna :

— Ben ne bileyim, demiş, babanın elinde bereket vardı. Toprağı tutsa altın oluyordu. Başka ne olacak.

Oğlanın canı sıkılmış :

— Hayır, diye itiraz etmiş, toprak altın olmaz.

Kadın, yine sakin olarak :

— Ben ne bileyim olur mu olmaz mı, demiş.

Oğlan bu defa itiraz etmiş :

— Olmaz, senin bildiğin ne ise onu söyle, demiş, bu işteki sırrı bana söylemezsen seni öldürürüm.

Bu söz kadıncağızı korkutmuş, fakat yine kocasının silâhındaki tılısımı söylememiş. Yalnız :

— Bir az paramız vardı, demiş, baban o paradan bir mıktar ihtiyat alır. Akşam üzeri yine getirirdi.

Oğlan, bu haberi alınca, anasından paranın olduğu yeri öğrenmiş. Orada liraları hep bir arada görünce evlenmeğe kalkmış, anasını padişahın kızına görücü yollamış.

Kadın her nekadar padişahın sarayına gitmek istememişse de oğlu ile başa çıkamamış. Nihayet gidip sultan hanımı istemiş. Padişah bir taraftan gülmüş, bir taraftan da oduncunun oğlu ile alay etmek, gönlünü eğlendirmek istemiş. Kadına :

— Peki, kızımı senin oğluna veririm, demiş. Ancak oğlun bana yüz çuval altın ağırlık vermelidir.

Oduncunun karısı bu cevabı alınca kalkıp evine gelmiş. Vaziyeti oğluna anlatmış. Çocuk, annesinin sözleri bittikten sonra :

— Güleyim bari, demiş, padişahın istediğide sanki bir şey mi? Bizim altınları çuvala doldurur, padişahın sarayına yollarız.

Kadın, oğluna bu sevdadan vazgeçmesini, paraları ziyan etmemesini, kendisine münasib bir kız bulup alacağını söylemişse da bir türlü dinletememiş. Fakat oğlan liraları çuvala koyup göndermekte ısrar etmiş.

Nihayet ana oğul liraların saklı olduğu yere gelmişler, paraları çuvallara doldurmağa başlamışlar. Oğlan her çuvalı doldurdukça duvara dayar, başka bir boş çuval alarak onu doldururmuş. Böylece sabahtan akşama, akşamdan sabaha kadar uğraşmışlar, doksan dokuz çuval doldurmuşlar. Fakat yüzüncü çuvalı doldurmak için para yetmemiş. O zaman oğlanın birdenbire canı sıkılmış. padişahın istediğini yapıp saraya damat olacağını sanırken, bu isteğinin suya düştüğünü görünce âdeta delirmiş. Annesine :

— Babam doksan dokuz çuval dolduracak kadar altın biriktirmiş, demiş, bu kadar parayı biriktiren adamın elbet bir çuval daha altını vardır. O paranın da yerini söyle, çuvalı tamam edeyim.

Kadın ağlıyarak :

— Başka para nerede oğlum, demiş, işte olanı, biteni hepsi bundan ibaret. Onu da sen götürüyor, kendini de, beni de mühtaç bir vaziyete düşürüyorsun.

Oğlan bu sözlere kulak asmamış :

— İlle para, ille para, diye anasının üzerine atılmış. Kadıncağız, işin sarpa saracağını, oğlundan bir güzel dayak yiyeceğini anlayınca:

— Bütün sır şu silâhlıktadır, demiş. Onu beline takar, ormana gidersin ormanda kesdiğin odunu yüklenir, şehre götürüp satarsın, alacağın üç akçeyi bu silâhlığın arasında saklarsın, eve gelinceye kadar silâhlık lira ile dolar.

Annesinin bu öğüdü üzerine oğlan ertesi gün silâhlığı kuşanıp ormana gitmiş. Ormanda kesdiği odunu sırtına alarak şehre getirmiş. Bu odunları eskisi gibi üç akçeye satmış. Aldığı parayı da silâhlığın arasına saklamış. Eve gelince bakmış ki, üç akçe yüzlerce lira olmuş. Oğlan sevinmeğe başlamış. Böylece yüzüncü çuvalı da doldurarak çuvalların hepsini birden develere yükletmiş. Bir gün padişahın sarayına götürmüş.

Padişah develerle yüz çuval altın geldiğini görünce şaşırmış, bunun kimin tarafından gönderildiğini öğrenince oğlanı huzuruna getirtmiş. Ona:

Oğlum, aferin sana, demiş, istediğini yaptın. Şimdi kızımı artık sana vermemek için hiç bir sebep kalmadı. Fakat merakına düştüm. Bu altınları aceba nerede, nasıl buldun? Eğer bu noktayı da bana anlatırsan düğünü-nüzün hemen yapılmasını irade edeceğim.

Oğlan bu sözlere inanmış, silâhlığın sırrını oturup birer birer anlatmış. O zaman padişah kızmış:

— Meğer keramet sende değil, silâhlıkta imiş! diye bağırmış

Oğlana bir güzel dayak attırmış. Dayak esnasında çocuğun belinden silahlığı almışlar, kendisini de yara bere içinde sokağa atmışlar.

Oğlan saraya girip huzura çıkarken sultan hanımı görmüş, ona can ve gönülden âşık olmuşmuş.

Oğlan, eve gelip halü keyfiyeti birer birer annesine anlatmış nihayet:

— Evde başka ne var, demiş göster bana. Onu alayım da karnımızı doyurmak için ekmek parası kazanayım.

Kadıncağız, ne yapsın, ne etsin şaşırmış kalmış. Fakat biraz sonra, evde kocasından kalma kırık bir kaval bulunduğunu hatırlamış, oğluna:

— İşte, demiş, şimdi şu kırık kavaldan başka bir şeyimiz kalmadı. Onu da al, ne yaparsan yap.

Oğlan kavalı almış. İlk defa öttürüşünde kavaldan bir asker çıkmış. İkinci öttürüşünde de gene bir asker çıkmış, nihayat çocuk anlamış ki, kavalı her öttürtükçe bir asker çıkacak, o zaman eline silâhlık gibi ehemmiyetli bir şey geçirdiğine kanaat getirmiş. Böylelikle civar askerle dolmuş.

Padişah, askerleri görünce sormuş:

—Bizim burada bu kadar askerimiz yoktu, bunlar nereden çıktı, demiş. Padişa:

— Efendim bunlar oduncunun oğlunun askeridir, demişler.

Padişah bu defa:

— Hangi oduncunun oğlu, diye sormuş.

Gene kendisine cevap olarak:

— Hani şu, size yüz çuval altun getiren yok mu, işte o, demişler.

Padişah bu sefer de öfkelenmiş. Tekrar oduncunun oğlunu huzuruna getirterek:

— Ben yanılmışım, demiş, meğer siz çok büyük adammışsınız. Geçen defa size fena muamele ettik, affedersiniz. Şimdi kızımı veriyorum. Fakat merakdayım, askerleriniz buraya nereden geliyor.

Oğlan, sultan hanımı alacağını işidince aklını kaybedecek gibi olmuş. Ne yaptığını bilmez bir halde askerlerin nasıl meydana geldiğini anlatmış. Padişah bu sırrı da öğrenince oğlana bir temiz dayak attırarak kavalı elinden aldırmış.

Çocuk, yara bere içinde evine dönmüş, annesine :

— Padişah bu sefer de beni aldattı, kavalımı elimden aldı, demiş. Evde başka ne varsa onu alıp da bari ekmek parasını çıkarmak için çalışayım.

Kadın hiddetlenmiş, başlamış oğluna beddua etmeğe. Fakat ne kadar olsa ana değil mi, nihayet oğlunun yalvarmasına dayanamamış :

Al işte, babandan kalan bir de şu yırtık gömlek var, demiş. Artık ne yaparsan yap, bir daha benim evime gelme !

Oğlan gömleği almış, arkasına giyince kendisini padişahın sarayında bulmuş. O zaman:

— Oh, demiş, işte bu iyi Ben de şimdi padişaha yapacağımı yaparım.

Çocuk gömleği çıkarınca kendini gene evde bulmuş. Akşama kadar beklemiş. Akşam olunca gömleğini giymiş. Gene gözünü açıp kapayıncaya kadar padişahın sarayına gitmiş. Âşık olduğu kızın odasına girerek başlamış onunla zevkü safa etmeğe.. Padişahın kızı ilk defa sesini çıkarmamış, ikinci defasında gene sabretmiş, lâkin oğlan işi azıtınca, o da işi babasına anlatmış.

Padişah bu defa her seferkinden daha fazla hiddetlenmiş. Hiddetini belli etmeden oduncunun oğlunu gene huzuruna getirtmiş, ona ikram ve izzette bulunmuş, diller dökmüş, dökmüş ama sırrını öğrenmeğe bir türlü muvaffak olamamış. Çocuk başına gelenlerden ibret alarak dilini tutmuş, hiç bir şey söylememiş

Bunun üzerine padişah, oduncunun oğlunun, sultanın odasına nasıl girdiğini merak etmiş. Bu meraktan kurtulmak için bir büyücü kadın çağırtmış. Ona derdini anlatarak bir çare bulmasını söylemiş. Büyücü kadın bir gece düşündükten sonra ertesi gün huzuruna çıkarak padişaha :

— Bu oğlanın sırtında bir gömlek var, demiş, bütün keramet bu gömlektedir. Eğer onu ele geçirmek mümkün olursa oduncunun oğlu ne saraya gelir, ne de kızınızın odasına girer.

Padişah bunu işidince kadına, gömleği ele geçirmek için bir tetbir düşünmesini söylemiş. Büyücü kadın bu emri alınca, hemen bir sandık yapdırtmış, kendisi sandığın içine girmiş, sandığın üzerinden küçük bir delik açdırtmış, sonra da sandığı padişahın kızının yatak odasına koydurmuş.

Oduncunun oğlu önce saraya gelip padişahın kızının odasına girince soyunmağa başlamış. Arkasından çıkardığı gömleği farkında olmadan kenarda duran sandığın üzerine atmış. Bu fırsatı ele geçiren büyücü kadın, sandığın içinden hemen gömleği çekivermiş.

Bu işi evvelden bilen padişahın kızı, büyücü kadın gömleği alınca bağırmağa başlamış, bütün saray halkını ayağa kaldırmış. Her kes birbirine «ne oluyoruz» diye sorarak yukarı çıkmışlar. Bu halden şaşıran oduncu oğlu gömleği giyip kaçmak istemişse de, gömleğin yerinde olmadığını görünce neye uğradığını anlamış. O vakte kadar da uşaklar, halayıklar, hizmetçiler padişahın kızının odasına girmişler. Oduncunun oğlunu yakalamışlar. Mükemmel bir dayak atarak her tarafını kanlar içinde bırakmışlar. Çocuk bunların elinden zorlukla kurtularak sokağa fırlamış. Ne yapsın, düşünmüş, taşınmış, anasının evinden başka gidecek yer bulamamış. Utancından yere bakarak anasının evine gelmiş. Yine anasına yalvarıp yakarmağa başlamış:

— Vallahi artık usandım, bundan sonra çalışıp para kazanmaktan başka bir şey istemiyorum, demiş, babamdan kalan bir şey varsa ver, onu kullanıp bir ekmek parası çıkarayım.

Kadın, oğluna acımış. Babasından kalan bir gümüş oluk varmış, onuda, tutup oğluna vermiş.

Çocuk gümüş oluğu alınca artık evde durmamış, doğru kıra çıkmış. Bir dağın eteğinde oturarak oluğu yanına bırakmış. O zaman önünde birdenbire bir bahçe belirmiş. Bakmış ki, bahçede türlü meyve ağaçları var. Bunlardan birine uzanıp bir elma koparmış. Elmayı yiyince başının iki tarafında boynuzlar çıkmış. Boynuzlar gittikce büyümüş, çocuk başını taşıyamaz hale gelmiş. Bu sırada bir de ot bulup yemiş, hemen başındaki ki boynuzlar düşmüş. Derken başka bir ağaca uzanıp bir armut koparmış. Armudu yiyince oduncunun oğlu eşek olmuş, başlamış anırmağa... Bir müddet anırdıktan sonra canı otlamak istemiş. Otlarken bir ota raslamış, onu yiyince tekrar insan kıyafetine girmiş. İnsan kıyafetine girdikten sonra kendisini eşeklikten kurtaran ottan bir parça alıp cebine koymuş. Bu sefer de bir derviş olmuş, başlamış zikretmeğe... Zikrederken önünde bir meclis kurulmuş, oduncunun oğlu bu meclise elmaları gösterip:

— Bunları dişleyeceksiniz, demiş.

Mecliste bulunanların hepsi elmaları dişlemişler. Hepsinin de başlarında boynuzlar çıkmış. Meğer meclistekiler, oduncunun oğlunu dövdüren, onun belinden silâhlığını, elinden kavalını, sırtından gömleğini aldıran padi-